

İRAN COĞRAFYASINDA HZ. HÜSEYİN YASI ve BİR KERBELA KISSASI

Ali CİN*

Özet

İslam tarihindeki en acı olaylardan birisi Kerbela hadisesidir. Bu vaka İslam âleminin bütün fertlerinin ve özellikle Anadolu Alevilerinin yüreklerinde yıllardır acı bir olay olarak en taze biçimiyle varlığını sürdürmektedir. Hem yazılı hem de sözlü edebiyatımızda Kerbela hadisesini anlatan manzum ve mensur tarzda birçok edebi eser yazılmıştır. Edebiyatımızda bu eserler genel olarak “maktel, maktel-i Hüseyin, Hikâye-yi Kerbela, Kerbela Mersiyesi” gibi adlarla anılmaktadır. Klasik edebiyatımızda mersiyelerin önemli bir kısmının konusu Kerbela mersiyeleri teşkil etmektedir. Söz konusu yazımız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İran coğrafyasında Muharrem ayı içerisinde şehit edilen Hz. Hüseyin’in yasının nasıl tutulduğu anlatılacaktır. İkinci bölümde ise Muhammed bin Hüseyin tarafından istinsah edilen Kerbela Hikâyesi üzerinde durulacaktır. Bu Kerbela hikâyesi de, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Hüseyin’in Kerbela’da şehit edilmesi hadisesi, eserin 101r5 ile 104r4 varakları arasında yaklaşık yüz beyitte anlatılmaktadır. İkinci Bölümde ise Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’le ilgili bir üzüm hikâyesi 104r6ile 107r7 varakları arasında anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kerbela Hikâyesi, Maktel-i Hüseyin, Muharrem Ayı, Anadolu Alevileri

THE MOURNING OF PROPHET HUSSEIN AND A STORY OF KARBALA IN IRAN

Abstract

One of the most painful events in the history of Islam is Karbala incident. For all members of the Islamic world especially for Alawi people, this is a painful event that has been going on for many years. There are many works related to Karbala incident that have performed in verse and prose forms in our oral and in written literature. This works are usually named as “maktel, maktel-i Hüseyin (maktal of Hussein), Hikaye-yi Kerbela (the story of Karbala), Kerbela Mersiyesi (the dirge of Karbala)” in our literature. Dirges of Karbala constitute a significant part of the dirges in our classical literature. Our article in question consists two parts. The first part explains how is mourning of Prophet Hussein, who was martyred during the month of Muharram, in the geography of Iran. The second part is about the story of Karbala which was copied by Mohammed bin Hussein. The story consists of two parts. In the

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antalya/Türkiye, alicin@akdeniz.edu.tr

first part of Propet Hussein's martydom in Karbala, about a hundred works, between 101r5 and 104r4 couplet describes the foils. In the second section with a 107r7 and 104r6 Prophed Hasan and Prophet Hussein, between the foils of the story is told about the grape.

Keywords: The story of Karbala, Maktel-i Hussein, Prophet Hussein, Muharram month, Alewi People of Anatolia

Giriş

İslam tarihindeki en acı olaylardan biri şüphesiz ki, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesidir. Sünni İslam geleneği bu olayı yaşanılmaması gereken acı bir olay olarak değerlendirmiştir. Şii İslam geleneği ise bu olayı büyük bir trajedi olarak değerlendirip, Şii İslam geleneğinin yaşaması ve yaşatılması noktasında siyasi ve toplumsal bir olay haline getirip çok çeşitli ritüellerle bu trajediyi Şii İslam geleneğinin hafızasında zinde tutmaya gayret göstermiştir.

Birinci Bölüm

Günümüz İran coğrafyasında Muharrem ayı özel bir biçimde geçirilmektedir. Muharrem ayında eğlenceye dayalı her tür faaliyetten uzak durulmaktadır. Muharrem ayı, yas ayı olup başlangıçtan sonuna kadar her gün ayrı bir biçimde değerlendirilmektedir. Özellikle Muharrem ayının yedisinden on yedisine kadar olan günler yasin yoğun bir biçimde yaşandığı günlerdir.

Aşura tausa (tis'a) "dokuzuncu gün" diye zikredilen bu gün helim yemeği yapılır. Helim yemeği kabuğu alınmış buğday ile bolca etin yedi sekiz saat birlikte kaynatılmasıyla yapılan ve onuncu günü (Aşure günü) sabahı dağıtılmaya başlanan özel bir yemektir. Aşure günü (Hz. Hüseyin'in şehit edildiği gün) camilerde, binaların giriş katlarında, özel olarak kurulan çadırlarda ve Hüseyniye'lerde* geniş katımlı yas merasimi düzenlenir. Hüseyniye'ler vakıf niteliğindeki özel kurumlardır. Hemen hemen her mahallenin, her bölgenin bir Hüseyniye'si mevcuttur. Aşure günü Camilerde, çadırlarda, Hüseyniye'lerde toplanan halk, öncelikle günlük dinî ibadetlerini yerine getirir. Bu ibadetlerden sonra, Hz. Hüseyin'le ilgili en acı hikâyeler, Kerbela'da yaşanmış olan acı olaylar ağıt formatında anlatılır. Bu ağıt okuyuş esnasında, ağıt okuyan kişinin okuma tarzına uygun olarak topluluk da ellerini göğüslerine vurarak ritim tuttururlar. Muharrem'in on üçüncü günü Hüseyniye'lerde, camilerde tekrar toplanılır, yemekler yenilir, adaklar adanır. Muharrem'in on yedinci günü yine akşamüzeri Hüseyniye'lerde ve camilerde toplanılıp günlük ibadetler yapılır. Hz. Hüseyin'le ilgili klasik yas programı icra edildikten sonra sokağa çıkılır. İki

* İran'da Hz. Hüseyin adına atfen kurulan başlangıçta yalnızca Muharrem ayındaki yas için faaliyet gösteren bugün ise bütün dini ritüellerin icra edildiği ve hemen hemen bütün mahallelerde bulan ve halk tarafından yaptırılan önemli bir dini mekan.

sıra halinde erkekler önde kadınlar arkada yürür. Ortada ise bu yürüyüş esnasında üzerinde Kerbelayı anlatan resimlerin bulunduğu kırmızı bayraklar taşınır. İki sıranın ortasında büyük ve küçük davulları çalan davulcular ile zilciler yer alır. Bu yürüş bir ağıtçı, davulcu ve zilci eşliğinde iki üç saat devam eder. Topluluk bu ritme ellerini göğüslerine vurarak eşlik eder. Ayrıca bugünlerde mahalleler arası Hüseyiniye'ler karşılıklı ziyaret edilir. Yine aynı şekilde yemekler yenip, Hz. Hüseyin'in yası tutulur. Bütün bu dinî ritüeller halk tarafından yapılır. Devlet ise sadece güvenlik tedbirlerini alır. İran coğrafyasındaki Muharrem ayı yası ile Türkiye Türkleri Alevi Bektaşî geleneğinin Muharrem ayı yasındaki en büyük fark, Alevi Bektaşî geleneğinde on iki günlük Muharrem orucu tutulurken İran coğrafyasında muharrem orucunun olmamasıdır. Hüseyiniye'lerde Maktel-i Hüseyin'lerin toplu biçimde okunması, İran coğrafyasında geleneğe ait canlı bir yas merasimi olarak devam etmektedir.

İkinci Bölüm:

İslam geleneğinde Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi olayı, muhakkak ki büyük bir üzüntü yaratmıştır. Hz. Muhammed'e olan sevgi ve onun çok sevdiği torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da acı bir biçimde şehit edilmesi olayı, İslam edebiyatında Maktel-i Hüseyin (Güngör 1987: XX-XXII) adında bir türün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini anlatan Maktel-i Hüseyin'ler Arap, Fars, Urdu ve Türk edebiyatlarında önemli yere sahiptirler. Özellikle Fars edebiyatında Şiiliğin resmî bir mezhep olması dolayısıyla birçok şairin Maktel-i Hüseyin'ler kaleme aldığı bilinmektedir. Fars edebiyatında özellikle Kaçarlar döneminde yazılan *Belâ ve İbtîlâ*, *Envâr-ı Hüseyin*, *Mâtemgede*, *Dâstân-ı Gam*, *Esrârü'ş-şehâde* gibi eserler dikkat çekicidir (Güngör, 2003:456).

Türk edebiyatında Kastamonulu Şadi'in *Dâsitân-ı Maktel-i Hüseyin'i* (Güder, 1997) Lamî Çelebi'nin *Maktel-i Al-i Resul'ü*, Yahya Bin Bahşi'nin *Maktel-i Hüsyn'i*, Hacı Nureddin Efendi'nin *Maktel-i Hüseyin'i* (Çağlayan 1997:32-34) ile Gelibolulu Ali'nin *Subhatü'l-Abdal* (Arslan ve Aksoyak 1996:49-50) adlı eseri Kerbela trajedisini anlatan önemli eserlerdendir. Ayrıca, baştan sona Kerbela Kıssasını anlatmasa da Fuzulî'nin Mehmed Paşa'ya sunduğu *Hadikatü's-süedâ* (Güngör 1987: XXX-XXXII) adlı eseri de bu kapsamda değerlendirilebilecek Türk edebiyatındaki önemli maktellerden biridir. Eğirdirli Şerîfi, *Şevâhidü'ş-şühedâ* adlı eserini Fuzulî'den aktarmalar yaparak yazmıştır (Yazar 2009:1092). Ayrıca bu maktellerin dışında divan şiirinde Yazıcıoğlu Mehmed, Hayretî, Kara Fazlî, Fehîm-i Kadîm, Nailî, Hakanî Mehmed Bey, Ruhî-i-Bağdadî, Neşatî, Behiştî, Keçecizâde İzzet Molla, Leyla Hanım, Şeref Hanım, Osman Nevres, Yenişehirli Avni gibi pek çok divan şairinin Kerbelayı anlatan mersiyeleleri bulunmaktadır (Arslan ve Erdoğan 2009:54-55). XIX. yüzyılda yaşamış ve divanında ehl-i beyt sevgisine ve Alevi-Bektaşî şairlerinin gazellerine yaptığı tahmislerle bilinen Murad Emrî Efendi'yi, (Öztahtalı 2011: 87) yine aynı

üzyılda yazılan ve *Zeki Divanı*'nda geçen mersiye türünde yazılmış kerbela kasidelerini, (Şahin, 2011: 242) Bektaşî şairlerinden Râşid'in *Şâh-ı Şehidân Mersiyesi*'ni de (Turan ve Çetin 2010) zikretmek gerekir.

Makalemize de konu olan Kerbela Kıssası, Muhammed bin Hüseyin tarafından istinsah edilen ve bugün Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9605 numarada kayıtlı bulunan *Kıssa-yı Yusuf* adlı el yazması eserin 102 ile 107. varakları arasında yer alan ve manzum biçimde yazılmış bir Maktel-i Hüseyin'dir. Eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi anlatılır. Eserde bu bölüm 101r5 ile 104r4 varakları arasında yaklaşık yüz beyitte anlatılır. İkinci bölümde ise eserin 104r6- ile 107r7 varakları arasında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le ilgili bir üzüm hikâyesi anlatılır.

Söz konusu *Kıssa-yı Kerbela* adlı eser yazmanın sonunda görülen tarihe göre H.1998/M.1784 yılında istinsah edilmiştir. Eserin müellifi ile ilgili yazmada herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak birinci eserin yani *Kıssa-yı Yusuf* hikâyesinin müstensihî Muhammed bin Hüseyin'dir. İkinci eserin yazı karakterinin değişmeden devam etmesi ve *Kıssa-yı Kerbela*'nın sonunda yer alan "Sahibihû ve maliki Molla Muhammed El-hakîr İbn-i Hüseyin Efendi-zâde" biçiminde bir temellük kaydının bulunmasından dolayı, *Kıssa-yı Kerbela*'nın müstensihinin de Muhammed bin Hüseyin olduğunu düşündürmektedir. Kerbela Kıssası, bozuk kısmi harekeli nesih yazı ile aruzun yer yer failâtün fâilâtün fâilün yer yer de mefâilün mefâilün feülün vezniyle yazılmış bir eserdir. Eserde Arap-Fars imlasının özellikleri görülmektedir.

Üzerinde durduğumuz *Kıssa-yı Kerbela*, klasik edebiyat ürünlerinde olduğu gibi öncelikle İlahî yaratıcıya methüsenâ ile başlayıp ilahî yaratıcının rahman ve rahim sıfatlarının anlatımıyla devam etmektedir. Arkasından Hz. İbrahim, Hz. Eyyüb, Hz. Yahya, Hz. Yusuf gibi peygamberlere birer beyitle telmihte bulunarak, Hz. Hasan'ın zehirlenmesiyle öldürülmesinden sonra sıranın Hz. Hz. Hüseyin'e geldiğini söyleyerek hikâye başlar:

KERBELA KISSASI

- 101r1 evvel allâh adını yâd edelüm
 Ŗaşkıını gönlünde bünyâd¹ edelüm
- 101r1 önce allâh adını hatırlayalum
 Ŗaşkıını gönlünde binâ yapalum
- 101r2 vâcib oldur bu arada her kıla
 kim bu işi işlemek şıdıkıla²

- 101r3 evvel allâh adını yâd eyleye
şükr édüben³ işe bünyâd eyleye
- 101r4 oldur âhir yogiken var eyleyen
yazı kışı yağmurı hem qar eyleyen
- 101r5 lâyıķ eden bir kıulunı rahmete
hem degüren bir kıulunı miħnete⁴
- 101r6 oldur âhir dünyâda müóminleri
zahmetle eksilen anları
- 101r7 göstürse⁵ dünyâda ol zahmetin
âhirinde göstürür hem rahmetin
- 101r8 görmez misin müsâ ile ibrahimi
kâfir elinde nice gördi ğamı
- 101r9 ve hem selmân melikini bir cinne
vardı şâkird oldı bir balıķçıya
- 101r10 gör ki allâh dër iken eyyübiyle
kıurd elinde gördi nicesi belâ
- 101r11 yahyânın kıoçı gibi başın kesdiler
şöyle olur her ki allâhı diler
- 101r12 görme misin yüsuf ile kıardaşları
bunlar etti yüsufa kıoķ işleri
- 101r13 evvel anı kıuyuya bıraķdılar
sonra tutup kıul deyüben⁶ şatdılar
- 101r14 görme misin dek⁷ yörüriken Óalı
nice şehid eyledi anı kıulı
- 101r15 aĝu⁸ içüp ĥasan oldı helâk
pare pare oldı anda ruh-ı pak
- 101r16 çün ĥüseiyine degdi nevbet ki eşit
kerbelâda nice eylediler şehid

- 101v1 böyledür ahvâl içinde ey velî
dêrdi bir gün o hüseyn bin Ŗalî
- 101v2 gideriken kerbelâda yazıda⁹
aınsuzın kıza idi gör kim nede
- 101v3 atınun dört ayağı batdı yere
şöyle olur her kim mihnete ere
- 101v4 nice kim cehd eyledi kademini
geçdi yerden ayırmadı ayağını
- 101v5 atı üstünden hüseyn endi yere
dêdi bunun gibi işi kim göre
- 101v6 dört yanına bakup eydür ey hücüm
buyurunı adı nedür ey hâs u Ŗâm
- 101v7 dèdiler bunun adıdur kerbelâ
eytdi¹⁰ bunda olırdur¹¹ çok belâ
- 101v8 şundi yerden toprağ aldı yaladı
âh edüben zârı zârı ağladı
- 101v9 eytdiler kim yâ emîre'l-müŖminin¹²
cümlemizin gönlini kıldın ğamın
- 101v10 niçün ağlarsın eyt ki biz bilelüm
biz dağı yarağımızı¹³ kılalum
- 101v11 dèdi deh deminden eşitdüm ben bunu
bu arada öldürür yaslador beni
- 101v12 şu içiser kırsımda atlar kıamu
ben şusuz olırsam¹⁴ ey Ŗamu
- 101v13 böyle derken bir yanadan nâgehân¹⁵
göge direk oldu bir toz u tuman

- 101v14 geldi yakın gördiler ol leşkeri
yere sığmaz yeryüzün tutmuş çeri
- 101v15 hem sağında on iki bin er idi
hem nice bî-dinler¹⁶ içinde var idi
- 101v16 hem dahı beyle idi Öömr ü saÖİd
anlara baş vërmişdi ol yezİd
- 101v17 bir yañadan on iki bin er dahı
çıçuban¹⁷ geldiler anlar dahı
- 102r1 bir yañadan gördiler bir toz yine
direk oldu düşdi şahrâ üstüne
- 102r2 otuz altı bin yezİd¹⁸ geldiler
kerbelânın dört yanını aldılar
- 102r3 varidi hüseyñ ile yetmiş kişi
kimisi oğlı kimisi sevdik eşi
- 102r4 vü hüseyñün dört yaña yârânları
ñayķıruban er kırardı her biri
- 102r5 on iki gün dün gün dürüşdiler¹⁹
pes hüseyñle çamusı düşdiler
- 102r6 dört kişi kaldı kendi yalnız
durdı dahı çan aķar başlar şusuz
- 102r7 dört kişiniñ ikisi oğlı idi
dördi dahı anlarıñ başlıyidi
- 102r8 kaçd kaldı ol emİre'l-müöminin
gideydi düşmâna kendi hemİN
- 102r9 ulu oğlı dutdı atıñ dizginin
başına topraķ çoyup çarır hemİN

- 102r10 éydür ey baba bizi ılma yetim
kim bizi incitmeye degmez bî-dîn
- 102r11 senden öñdin²⁰ ben gideyim düşmâna
kim ırayım düşmânı döne döne
- 102r12 böyle dèyüp atına oldu süvâr
ayuruban dört yaa düşmân ırar
- 102r13 ank²¹ ula kim gideydi ol nebî
taıdurdu dört yaa ol lekeri
- 102r14 söyle ırdı hem düşürdi yüz er
topraa düşdi amusu muteber
- 102r15 döndi gerü amı urdu atına
geldi gerü atanu atına
- 102r16 éydür ey ata bir içim şu baa
ver gideyüm gerü düşmândan yaa
- 102r17 éydür ey oul bugün şu yok
baqladı düşmân bize vermez şu yok
- 102r18 çün işitdi gerü döndi düşmâna
dört eri toradı dkdi yere
- 102v1 atı yavla yoruldu kendi şusuz
duttu düşmân dört yanını yalnız
- 102v2 abileyle üstüne geldi yezid
dürüşüben²² ıldılar anı şehid
- 102v3 indiler anu başını kesdiler
getürüben at yanına atdılar
- 102v4 vardı aldı ın olı başın
âh édüben²³ aıdur gözi yaşın

- 102v5 küçi ardaşı ün grdi anı
ol ulu ardaşınun dşdgni
- 102v6 ydr²⁴ ey baba beni o gideym
ardaşınun anını ben alayum
- 102v7 ydr ey cnım oğul neslm benim
sen lincek tkenr alum benim
- 102v8 ben gireym dmna Őimden ger
sen fergat ol otur dngil²⁵ ger
- 102v9 masd bunların Őimdi ben olam
arasından bunların eksk olam
- 102v10 byle ded atna bindi hemn
urdu ılıcı dmna bir zamn
- 102v11 hem yedi gn yedi gece ey yr
ılıcı urdu dmna ol Őh-svr²⁶
- 102v12 balu old ekmedi aın baın
tutamadı ılıcınun abzasın
- 102v13 n buald ol emr'l-mminn
ıa geldi arsudan Şir-i lan
- 102v14 at stnden alup urdu yere
omad bir sat alını dre²⁷
- 102v15 Őıcradı ıdı ggsi stine
ol mbrek baı kesmek asdına
- 102v16 Şol eliyle snd dutd Őaalun
Őađ eliyle ekdi aldı hanern
- 102v17 od bıa boğazına neb dirđ²⁸
yer gk ehli drd²⁹ dirđ

- 103r1 dēdi ey ŧŧir beni sen bilür misin?
ēytdi³⁰ bilürem sen Őalġnünŧ ođlusın
- 103r2 senünŧ adın ħüseyñ dedenŧ muĥammed hemāñ
sen Őalġnünŧ oğlı fātimā ananŧ
- 103r3 ħısmum allāĥ olırsardur³¹ bilürem
illā bildüğümi saña kııuram
- 103r4 ben senünŧçün ihtiyāt ħiç yemezüm
başunŧ kesmeyince kıomazum
- 103r5 dēdi bir içim şu vėrgil³² baña
içeyüm kıanum ħelāl olsun saña
- 103r6 ŧŧir ēydür ben saña vėrmezem
ne dėrsenŧ dēdüğüni kıılmazam
- 103r7 çün ħüseyñünŧ şusaduğın bildiler
şol sãŐatde atlara şu vėrdiler
- 103r8 nice kim çaldı bıçaķ ħiç kesmedi
şanki bıçaķ boğazımı başmadı³³
- 103r9 ŧŧir ēydür yã ħüseyñ ħikmet nedür
kim bıçaķ kesmez beni Őillet³⁴ nedür
- 103r10 ħüseyñ ēydür anŧa ey nã-bekār³⁵
kim bıçaķ baña nice eyleye kār
- 103r11 biñ kez artuķ ol ümidüm maŐdeni
öpmiş ola ol muştafã dedem beni
- 103r12 öpmiş ola boğazımdan biñ kezini
sürmiş ola daĥı şol³⁶ görklü yüzini
- 103r13 benim enşemden bıçağı çal baña
kim başı kesmek kıolay ola baña

- 103r14 enşesine kıdı çaldı bıçağıñ
kesdi hüseyñ başın ol la'Öin
- 103r15 aldı başı bağladı at yanına
kıldı miñnet âhiretde cânına
- 103r16 yerine geldi kamu şir-i yezid
düşürüben³⁷ anda kıldılar şehid
- 103r17 işidüben³⁸ karşı geldi Öavreti
sündi sevmezidi ol eti
- 103v1 eydür ey žalim âhir suç eyledüñ
muştafânüñ sonını güç eyledüñ
- 103v2 muştafânüñ sonını eylediñ harâb
âhiretde çekesin niçe Öazâb
- 103v3 aldı yudı ol başı şuyile
şara kıdı hariz³⁹ müşkile
- 103v4 çevre yaña kıñşuların okudı⁴⁰
şehid olan başa gelüñ dedi
- 103v5 çevre yaña kıñşuları geldiler
hüseyñ için ta'Öziyesine girdiler
- 103v6 ol başı orta yere getürdiler
dövünek iki bahşı ağlaşdılar
- 103v7 çünkü geçdi dövünek iki bahşı
çaldı kıpu göründi ev içi
- 103v8 gördiler ki kıpuda bir nür gelür
evüñ içi toptolu pür-nür olur
- 103v9 nür içinde gördiler bir Öavreti
hülle geymiş şu'Öle verür şureti

- 103v10 saçını yolup kıılır âh u figân
anı görüp cümlesi kııldı şivân
- 103v11 dedi kırkman oturup kıılıp yaşı
fâtımâyam ol hüseynüñ anası
- 103v12 kıanı cânım şehîd olan kerbelâda
kıi gördi bugün niçe belâda
- 103v13 oğlancuğum başını getürüp yaña
kıim görem yüzümi sürem ben aña
- 103v14 bu kıaderde cümle peygamber varı⁴¹
kııça geldi muştafâ bile yâri
- 103v15 başı gördi kıamu kııldı figân
evliyâ enbiyâ peygamberân
- 103v16 bir nażar kııl ölüye eşlerine
ne gelürmiş dünyâda başlarına
- 103v17 sen dilersin dünyâda dün gün tamâm
yeyeler yas şâd u hurrem ve's-selâm
- 104r1 emdi iltimâs⁴² kıılmağıl bu dünyâya
uşlu kıişi dünyâ sevgüsin kıoya
- 104r2 ilâhî sensün ğanı ben faķırem
kıapunda ellerümi bağılu yataram
- 104r3 tâ oķundi hatm oldu bu destân
vêr şalâvât muştafâya ey dostân
- 104r4 yazanı oķuyanı diñleyeni
rahmetiñle yarlığağıl⁴³ yâ ğanı
- 104r6 diñlenüz bir hoş Őacâyib hikmeti
gör kıi neyler haķ teŐâlâ kıudreti

- 104r7 iş anuñ hîkmet anuñ kudret anuñ
vèren oldur alan ol neñ var senüñ
- 104r8 hâk te'âlânunñ hâbîbi muştafâ
ol re'sûl-i kâ'înât-ı pür-şafâ
- 104r9 bir yere cem'oldı aşhâb-ı resûl⁴⁴
cümlesinüñ şem'öldiydi pür-u'sûl
- 104r10 muaz bin cebel⁴⁵ geldi o demde
elinde bir tabağ vardı hem anuñ
- 104r11 tabağ içinde iki şaklum⁴⁶ üzüm
getürdi anda câmıyla diñle sözim
- 104r12 o şaklum uluydı birbirinden
diyem hîşşe aluñ diñlen sözünden
- 104r13 öñünde koydı tabağı hâbîbün
çü geldi öpdi elin ol tabîbün
- 104r14 muhammed gördiği demde üzümü
dédi kim ne deyerem diñle sözümi
- 104r15 varuñ ol kurretü'l-Öaynı⁴⁷ getürün
ikisini de bu araya yetürün
- 104r16 hemân süleymân işitdi turdı⁴⁸ getdi
ol demde Öalınunñ yanına yetdi
- 104v1 hâsanile hüseyni aldı geldi
muhammed her kaçan anları gördi
- 104v2 dédi kim ey kuzılar berü gelün
tabağdan üzümü kalduruñ aluñ
- 104v3 hâsan kaldurdi şaklumın ulusın
işitgil hüseynüñ Öağlı bilüsin

- 104v4 dēdi kim ey dede yā allāh söyle
benüm bu müşkil⁴⁹ işüm asān⁵⁰ eyle
- 104v5 büyük şaqlumı Ĥasan niçün aldı
sebeb nedür baña küçi⁵¹ kıaldı
- 104v6 muĤammed dēdi ey cānum oğul sen
yaqın bil ki Ĥasandan sen kiçi⁵² sen
- 104v7 anuñ çün şaqlumuñ ulusın aldı
kiçi şaqlum yerinde saña kıaldı
- 104v8 bilürsünĖ fātımā bellü anamuz
Ŗaliyyü'l-murtažādur⁵³ hem atamuz
- 104v9 dedemüz ĤazretünĖdür evvel āhir
su'alüme cevāb vēr etme teŖĤir
- 104v10 anuñ benden nesi artuķ bileydüm
aņa göre yine tedbır kılaydum
- 104v11 ĤüseynünĖ diñledi sözün muĤammed
çağırdı yanına özin muĤammed
- 104v12 dēdi gelünĖ berü ey kıurretü'l-Ŗayn
birinünĖ ismi Ĥasan biri Ĥüseyn
- 104v13 bu meydanda güleş dutuñ görelüm
şahābe cümle temāşā kılalum
- 104v14 dēdiler emr-i fermān pādışāhuñ
zırā taĤkıķ Ĥabıbisin allāhuñ
- 104v15 semiŖnā emirünĖ senünĖdür
cihān içre dēyelüm cān senünĖdür
- 104v16 mübārek ol ridāsını⁵⁴ muĤammed
Ĥasanuñ arķasına vērdi āĤmed

- 105r1 fâtimâ gördi vü gayrete geldi
mübârek başınuñ örtüsün aldı
- 105r2 bırağdı ol da hüseyn arğasına
hâsandan dağı bir ahsen neyine
- 105r3 toluşdılar güleşdiler çün anlar
temâşâ eyledi anda olanlar
- 105r4 feleklerden melekler indi bî-hadd⁵⁵
hîsâbın kim kıılır anların ahad
- 105r5 sanandun ejdehadur⁵⁶ her birisi
belürmezdi uşğından irisi
- 105r6 mürüvvet-i ma'âden-i sultân-ı kevneyn
dedi kim yâ hasan ey nür-ı Öayneyn
- 105r7 hüseyniñ ayağıñ algıl⁵⁷ elünje
şakın yapışmasun hüseynin belünje
- 105r8 işidüp fâtimâ incindi gâyet
râviler şöyle vërdiler rivâyet
- 105r9 dönüp ol dem dedi ey cân oğul sen
ne dedim yâ kıızım sen incinürsin
- 105r10 ciger-güşem hudânun hürmetiçün
muhammed muştafânun mürüvvetiçün
- 105r11 aña yeneñ bi'llâh kıızım üzme
dağı bir dem kıulağ urğıl⁵⁸ sözüme
- 105r12 bu meydâna melekler indi geldi
hüseyni cebrâ'ül tutdı turdı
- 105r13 hem ikişer ferişte⁵⁹ her birinde
tutarlar her birin yerlü yerinde

- 105r14 düşürmezler ikisi birbirini
hâkîm bilür bu hikmetün sırrını
- 105r15 dilemez hâk te'âlâ hazretinden
melûl ola ikisi birbirinden
- 105v1 hudânuñ seyyidini kimsene⁶⁰ bilmez
anuñçün birbirin anlar almaz
- 105v2 hemân cebrâ'ül ol dem gâ'ib oldı
egerçi gitdi ammâ yine geldi
- 105v3 habîbe çün getürdi hâk selâmın
dedi muhammede tañrı selâmın
- 105v4 dedi kim hâk te'âlâ hazretünje
dedi çağır oğullaruñ katuña
- 105v5 iki şaklumu bir yere koyalar
medîne halkı yeyeler toylar
- 105v6 çığır bir yere cem'et halkı cümle
cem'et sin ol üzümüyle toyla
- 105v7 kemâlüm kudretüm tahkîk bileler
hâkkuñ hikmetini zâhir göreler
- 105v8 yine emr eyledi selmâna sultân
medîne halkını var getür ey cân
- 105v9 çü selmân şehr içinde kıldı nidâ
işiden hâzır oldı cümle anda
- 105v10 o meydân içre vardı kırk bin âdem
şahâbeler hesâb eyledi ol dem
- 105v11 nebîler serveri şâh-ı nübüvvet
ümiz-i 'aşımuñ şâhib-sa'âdet

- 105v12 buyurdı tabaķı selmān getürdi
gelen mahlūkun օņine getürdi
- 105v13 buyurdılar çü bismillāh dēdiler
el uzatdı cemīŖsi yēdiler
- 105v14 yēdüklerince artdı ol üzüm bil
iřit diņle söylerün sözim bil
- 105v15 yine emr eyledi sultān muhammed
ķamu derd ehline dermān muhammed
- 105v16 getürün řaķlumunuzu elünjüze
hezārān āferinler bēlünjüze
- 106r1 yine her birisi řaķlumın aldı
ĥasanun üzümü yüz dāne geldi
- 106r2 bu kez ĥüseyn üzümü řaymıř oldu
anun ki elli dāne artuķ oldu
- 106r3 ĥasan gāyet periřān oldu ol dem
şikeste ķıldı anun gōņlini ģam
- 106r4 dēdi yaņılmıřum bir de şayalum
niçe dāne gelür bellü bilelüm
- 106r5 dönüp ĥasan üzümün yine şaydı
bu defŖa tamām iki yüz oldu
- 106r6 ĥüseyn oldu ol dem gāyet periřān
üzümün şaydı yine ol güzel cān
- 106r7 iki yüz elli geldi řaķlum anun
yaķındur bu gözüm gider ģümānun⁶¹
- 106r8 yine aldı ĥasan řaķlumı şaydı
anun řaķlumı artdı üç yüz oldu

- 106r9 hüseyn getürdi şaḳlumın eline
getürdi nām-ı hudāyı⁶² diline
- 106r10 üzümi şaydı dāne dāne bir bir
Ŗaceb hikmet Ŗaceb remz Ŗaceb sır
- 106r11 bu defŖa dört yüz oldu dāne dāne
melül oldu ḥasan dēdi kim cāna
- 106r12 bilemezem ne hikmetdür ne sırdur
Ŗināyet kıl ilāhī baḳa bildür
- 106r13 hemān fi'l-ḥāl o demde geldi cebrāŖil
dēdi kim yā muḥammed sen yaḳın bil
- 106r14 buyurdu ḥazretüñe ḥaḳ teālā
Ŗaḳimü'ş-şāna celle celāle
- 106r15 Ŗömr-i nūḥı gerçi vėrmeyem anlara
yaŖıñı bu şāh-zāde maŖşūmlara
- 106r16 şaya şaya Ŗāciz ola her biri
kimse bilmez nicedür hem bu sırrı
- 106v1 şayduḳınca birinüñ artuḳ gele
sırr-ı ḥaḳdur cānu göñülden bile
- 106v2 zıḳā tahḳıḳ dilemez ol pādişāh
kim perişān ola bunlar ḳıla āh
- 106v3 lutfuñā iḥsānıñā yoḳdur Ŗadad
zıḳā anuñ lutfi çoḳ durur bi-ḥadd
- 106v4 sevdüğine naşib edesüz cānan
bu sözüñ tahḳıḳdür bi'llāh inan
- 106v5 her ki düşmāndur yaḳar anı oda
bir eyü Ŗamel ḳıla gör ey dede

- 106v6 gitmelüsin âhirete kıl yarağ
 Ĥasreti dërdi dirîğâ el-firâğ
- 106v7 nedür tuĤafuñ yâ nedür armağânun
 bu Ĥâliyle ne râĤat ola cânun
- 106v8 dërdünđe eger varise teraĤĤum⁶³
 teraĤĤum ehli ol rahmeti um
- 106v9 içersün ne ekdünse sen anı
 bile gör nefsünñ rabbünñ tanı
- 106v10 gel luĤf ét benüm Ĥâlüme bağma
 ağır ol şü gibi her yaña ağma
- 106v11 kişinün Óaybına göz dikme ey cân
 yañılır elbette Óâlemde insân
- 106v12 benüm Ĥâlüm niçe olısar⁶⁴ ilâĤ
 velî dâóim dërem estağfirullâĤ
- 106v13 қаbül eylese tövbemi ilâĤum
 kerîm hem raĤîmdür pâdişâĤum
- 106v14 evvelde teysîridi uş bu Ĥikâyet
 sebeb neyine bunun ey cemâÓat
- 106v15 dëye cânu gönülden dinleyenler
 gönülden mağşüdümü anlayanlar
- 106v16 dëyeler yarlığa şâĤib-murâdı
 muĤammed ümmeti bilüşi yâdı
- 107r1 okuyup dinleyene raĤmet êde
 ilâĤî sen dîdârunñile toyla
- 107r2 ĤaĤâ vü sehvü çoğdur ger sözümdë
 yañıldığum bilürem kendü özümde

- 107r3 teraḥḥum ehlinüñ işi keremdür
velî ta'Öne bile ğybet ḥarâmdur
- 107r4 gel günâhuma hep yâd âdelüm
anunçün ağlaşup feryâd âdelüm
- 107r5 kerîm ve hem raḥmîdür kıla raḥmet
bî-haddur raḥmeti anun beğâyet⁶⁵
- 107r6 dinleyenleri daḥî şâd eylegil⁶⁶
raḥmetünle cümlemüzi toylagil⁶⁷
- 107r7 bu arada tamâm oldı ḥikâyet
muḥammed rûhına vèrün şâlâvat

Yukarıdaki Kербela Kıssası imla ve ses bilgisi açısından Eski Anadolu Türkçesi eserleriyle paralellik göstermektedir.

Eserde şekil bilgisi açısından dikkat çekici bazı hususiyetler şunlardır: Yazmada geçen *-ısar,-iser* ekinin 18. yüzyılda kullanılıyor olması oldukça dikkat çekici bir durumdur. *ıçiser; olısaram; ḥısmım allâh olısardur bilürem* (103r3)

Eyt- “söylemek” anlamındaki fiilin çalışmamızda *éyt-; et- ve ét-* biçiminde kullanıldığı görülmüştür. Belirtme eki *-n'*nin 18. yüzyılda da kullanıldığını görüyoruz. “*ulu oğlı dutdı atıñ dizginin*” (102r9); *ḥüseynün dinledi sözün muḥammed* (104v11); *şuşaduğın bildiler* (103r7). Göster- fiili, metnimizde *göstür-* şeklinde geçmektedir.

göstürse dünyâda ol zaḥmetin

âhirinde göstürür hem raḥmetin (101r7)

Eski Türkçeden bu yana kullandığımız “hangi” anlamındaki *kanğı'*nın “kanķı” biçimindeki kullanımını da görmekteyiz. “*kanķı kıla kim gideydi ol nebî*” (102r13)

Emir eki *-ğil,-gil'*in hala kullanıldığını görüyoruz. “*raḥmetinle yarlıgağıl yâ ğanı*” (104r4); *emdi iltimâs kıлмаğıl bu dünyâya* (104r1) *kılağ urğil sözime* (105r11); *şâd eylegil* (107r6); *raḥmetünle cümlemüzi toylagil* (107r6); *otur döngil ğerü* (102v8).

Üçüncü teklik şahıslarda Eski Anadolu Türkçesi özelliği olarak bildiğimiz düz ünlülerin kullanılması metinde de görülmektedir. *kâfir elinde nice ğördi ğamı* (101r8)

Metinde yer yer ağız özellikleri de görülmektedir. *tabağ içinde iki şaqlum üzüm* (104r11) *şalkum* kelimesi metnin tamamında *şaqlum* biçiminde yazılmıştır.

Metinde hem *çağır*- hem de *oķu*- fiili birlikte kullanılmıştır.

Zaf-fil eki *-uban, -üben* metinde kullanılmaya devam edilmiştir. *ķul dēyüben şatdılar* (101r13)

Sonuç

Üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen İslam tarihinde yaşanmış olan Kerbelâ hadisesi, İslam inancına sahip kişilerin gönlünde ve özellikle de Anadolu Alevilerinin hafızasında en acı biçimiyle yaşamaya devam etmektedir. Her yıl Muharrem ayı içerisinde gerçekleşen bu acı olay tekrar canlandırılarak ehli beyt için ağıt ve merisyeler söylenip yas tutulmaktadır. Bugün Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Kerbelâ'ya Meşhed-i Hüseyin denilmektedir ki, bu yer Anadolu Alevileri için de büyük bir kutsiyete sahiptir. Yukarıda bir yazma eserden aktardığımız Kerbelâ Kıssası, imla ses ve şekil bilgisi açısından Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir.

Metinde 102r7 geçen Hz. Hüseyin'in iki oğlu ve yanındakiler için *başlu* kelimesinin kullanımı dikkat çekicidir. *dördi dahı analarıı başluıydı* (102r7) *başlu* "mağrur, gururlu" anlamında kullanılmıştır. Kelime bu anlam ve kullanımıyla Orhun Abidelerinde *Başlıgı yüküntürmiş* "Başlılara baş eğdirmiş" (Orhon Yazıtları, BK D13) biçiminde geçmektedir.

Kerbelâ Kıssasının ikinci bölümünde geçen üzüm hikâyesi, İlahî yaratıcının gücünü ve kudretini gösterdiği kadar, Hz. Peygamberin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e olan düşkünlüğünü ortaya koyması bakımından da dikkate değeridir.

Sonnotlar

- ¹ bina, yapı
- ² doğrulukla
- ³ ederek
- ⁴ sıkıntı
- ⁵ gösterse
- ⁶ diyerek
- ⁷ sakın, kendi yolunda
- ⁸ zehir
- ⁹ ova
- ¹⁰ söyledi

- ¹¹ olacaktır
- ¹² müminlerin emiri
- ¹³ hazırlık
- ¹⁴ olacağım
- ¹⁵ ansızın
- ¹⁶ dinsiz
- ¹⁷ çıkarak
- ¹⁸ Yezid'e mensup, Yezid taraftarı
- ¹⁹ çarpışmak, mücadele etmek
- ²⁰ önce
- ²¹ hangi
- ²² çarpışarak, mücadele ederek
- ²³ ederek
- ²⁴ söyler
- ²⁵ dön
- ²⁶ ata iyi binen
- ²⁷ toplaya
- ²⁸ yazık
- ²⁹ söyledirdi
- ³⁰ söyledi
- ³¹ olacaktır
- ³² ver
- ³³ kesmedi
- ³⁴ sebep, neden
- ³⁵ işe yaramaz
- ³⁶ şu, bu
- ³⁷ öldürerek
- ³⁸ işitince
- ³⁹ saklanmış, hıfz olunmuş

- ⁴⁰ çağırıldı
⁴¹ tamamı
⁴² tutma, tutunma
⁴³ başıyla
⁴⁴ peygamberin sohbetinde bulunanlar
⁴⁵ Hz. Peygamber zamanında yaşamış önemli fıkıh alimlerinden biridir.
⁴⁶ salkım
⁴⁷ göz nuru
⁴⁸ kalktı
⁴⁹ zor, kolay olmayan
⁵⁰ kolay
⁵¹ küçük
⁵² küçük
⁵³ seçilmişlerin en yücesi
⁵⁴ belden yukarısına örtülen örtü
⁵⁵ sayısız, sınırsız, sayılamayacak kadar çok
⁵⁶ ejderha
⁵⁷ al
⁵⁸ kulak ver
⁵⁹ melek
⁶⁰ kimse
⁶¹ zan, sanma
⁶² Allah'ın adını
⁶³ merhamet, acıma
⁶⁴ olacak
⁶⁵ aşırı, çok fazla
⁶⁶ eyle
⁶⁷ ziyafet ver

Kaynakça

- Arslan Mehmet ve Aksoyak İ. Hakkı. (1996). “Gelibolulu Mustafa Ali’nin Kerbelâ Mersiyelerini Muhtevi bir Risalesi: “Subhatü’l-Abdal” Türklük Bilimi Araştırmaları. 2, 49-50.
- Arslan Mehmet-Erdeođan Mehtap. (2009). Kerbelâ Mersiyeleri. Ankara: Grafiker Yayınları
- Çağlayan, Bünyamin. (1997). Kerbelâ Mersiyeleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güder, Nurcan Öznel: (1974). Kastamonulu Şazi Maktel-i Hüseyin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gülay Şahin. (2011). Zeki Divanı ve Divan’daki Kerbelâ Mersiyeleri Üzerine Bir Değerlendirme, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,57, 239-252.
- Güngör, Şeyma. (1987). Hadiikatü’s-sü’edâ, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Güngör, Şeyma. (2003). “Maktel-i Hüseyin” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 27:456-457.
- Öztahtalı İmran İbrahim. (2011). Bursalı Murad Emri Efendi Divanında Ehl-i Beyt Sevgisi ce Divan-ı Emri’de Kerbelâ, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,57, 85-97.
- Turan Selami-Çetin Kamile (2010). Bektaşî şairlerinden Raşid’in Şah-ı Şehidan Mersiyesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,57, 341-349.
- Yazar, Sadık. (2009). “XVI. Asır Şairlerinden Eğirdirli Şerif’in Şevahidü’ş-Şühedası”, Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/2 Winter.

Derlemeler

Compilations

